

Udžbenici i inspektori: kakvo školstvo žele Hrvati?

Analizom bisera iz školskih udžbenika, ministar je Primorac otvorio malu Pandorinu kutiju važnih problema našega školstva. Jedno od najbitnijih pitanja koje bi ta naoko sporedna rasprava mogla otvoriti jest kakvo školstvo građani Hrvatske ustvari žele?

Jedna je krajnost strogi centralizam: kako su naše škole (uglavnom) državno vlasništvo, i budući da se obrazovanje zakonski tretira kao "opće dobro", te da oko toga među građanima navodno postoji konsenzus, jasno je da ministarstvo prosvjete treba propisivati što treba učiti i kako. A to znači da treba odrediti ne samo nastavne planove, nego i udžbenike, a po mogućnosti i autore. Prema zastupnicima strogog centralizma, uopće nema smisla imati više udžbenika za isti predmet, a još je izlišnije postojanje više konkurentnih nakladnika. Štoviše, prema zastupnicima takvoga stava, "udžbenička kriza" nastala je upravo zbog utjecaja nakladničkog novca kojim se kupuju odluke ministarstva, kojom se povećava profit na račun kvalitete, odnosno zbog interesa da udžbenici budu što kratkoročniji, kako bi se već sljedeće godine mogli tiskati posve novi.

Druga je krajnost – odustajanje od ideje da učenici u okvirima pojedinih predmeta na cijelome teritoriju Hrvatske moraju naučiti određeno državno-propisano gradivo. Prema takvome – liberterskom stavu, dobrim, ambicioznim nastavnicima nikakvi udžbenici nisu dovoljni, a lošim nastavnicima ni dobri udžbenici neće pomoći: ne postoji *Ersatz* za kvalitetne nastavnike. Nastavnik je krajnje mjerilo kvalitete nastave, a učeničko znanje proizvod. Stoga, kada je riječ o udžbenicima, treba dopustiti da cvjeta tisuću cvjetova, i u potpunosti prepustiti stvar nastavničkoj i udžbeničkoj konkurenciji.

Između te dvije krajnosti postoji tisuću varijanti: ne postoji gotovo ni jedan nastavnik koji ne bi mogao ponuditi svoju varijantu. Kako bismo mogli prosuditi što bi trebalo učiniti, pogledajmo prvo što ne valja u dosadašnjem sustavu.

Prvo, nakladnici igraju igru pod imenom oligopol. Riječ je o dogovorima i pregovorima nekoliko izdavača kojima jedan izdavač prepušta udžbenik određenog predmeta kako bi mu drugi (ili treći) prepustio neki drugi. Kako bi do tih pregovora uopće moglo doći, izdavači moraju imati "konja za utrku", tj. imati pripremljene rukopise za sve predmete, a kako je trošak autora minimalan, kvaliteta tih rukopisa nije posebno bitna.

U slučaju da se ne uspije postići dogovor, kreće drugi mehanizam, mehanizam "lobiranja" pri ministarstvu. Kako bi se osigurao "pečat" ministarstva, nakladnici čak biraju autore koji bi mogli imati utjecaj na odluku ministarstva, pa je ime autora bitnije od sadržaja rukopisa. (Ustvari, ministarstvo traži da se na natječaj već prilože tiskani primjerci knjige.) Najpoželjniji je autor onaj koji ujedno i sjedi u komisiji koja odobrava udžbenike ili zauzima dužnosničko mjesto. Najčešće se to izvodi u ko-autorstvu s nekim tko "ima iskustva u nastavi". U slučaju odobrenja udžbenika, profit je toliko izvjestan, jer se zna točan broj primjeraka koji će se prodati, da se lobiranje pri ministarstvu itekako isplati, pa se ne biraju sredstva da se iz igre izbace svi nakladnici koji nemaju registraciju "udžbeničkih nakladnika". Trenutno, vijeća koja odobravaju udžbenike radije odobravaju više udžbenika negoli da budu optužena za korupciju (što bi i bila vrlo logična optužba). Odluka o izboru udžbenika sada se prepušta školama. A škole iz upravo spomenutog razloga kombiniraju udžbenike različitih izdavača.

Možda najveći problem leži u zakonski određenim nastavnim programima. Iz iskustva pisca udžbenika mogu reći: Oni su zastarjeli i propisuju stvari koje ne bi trebali propisivati, poput broja stranica rukopisa. U nastavi, ti su programi svetinja: nastavnici se boje bilo kakvog otklona ili nepridržavanja, jer je to vjerojatno jedini razlog mogućega otkaza. Takav je sustav tijekom niza godina stvorio opće pomanjkanje nastavničke inicijative, nekreativnosti i bezvoljnosti. Nastavnici su se tako naučili da čekaju da im se sve servira, da im inspektori kažu kako treba raditi a da udžbenici kažu što (po mogućnosti tako da se može tražiti učenje

naizust). Ako prosvjetne inspekcije kvalitetu nastavnika mjere "odrađenim" gradivom u udžbeniku, naravno da u takvim uvjetima nijedan udžbenik neće moći zadovoljiti baš sve kriterije.¹

Nije moguć povratak na stari sistem: jedan udžbenik, jedan izdavač, i takve sustave općenito ne bi trebalo ponavljati. Bilo bi mnogo jednostavnije priznati da je nastavnik glavni kriterij kvalitete nastave, da ima veliku odgovornost i da mu se može (i mora) prepustiti izbor didaktičkih sredstava. Mjerenje kvalitete nastavnika pomoću znanja učenika, ili upisivanja pojedinih fakulteta mnogo je bolji kriterij negoli "slijeđenje programa" i udžbenika. A ako se pri tome dogodi da neki udžbenik stvarno uspije (da ga učenici žele sačuvati za budućnost) tim bolje za autore, učenike, nastavnike i izdavače.

Darko Polšek

¹ Kao društvenjaka odgojenog na sloganu "medij je poruka", više me brine likovna oprema negoli sami tekstovi. Učenik bi trebao zavoljeti knjigu, kako bi jednog dana potražio informacije i drugdje: ali ako je njegov udžbenik ružan, jeftino izrađen, loše oslikan ili smrdi, (i ako mu se uz to nudi tekst koji ne razumije ili mu je mučan), onda on u njemu vidi simbol svega onoga što bi što prije trebalo odbaciti.****